

NORMALLEŞME DALGASI VE STRATEJİK ESNEKLİK

Türkiye, gerek kendi dış politika vizyonunu hayata geçirebilmek, gerekse de yaşamsal çıkarlarını sürdürebilmek için bu dönüşümü yönetmek zorunluluğunu hissetmektedir. En son Atatürk Havalimanı saldırılarında da görüldüğü üzere, bölgedeki kaotik ortam daha uzun bir süre Türkiye'nin güvenliğine doğrudan tehdit oluşturmaya devam edecektir.

Şaban KARDAŞ

Türkiye'nin sorunlu olduğu bazı ülkelerle diplomatik ilişkilerini normalleştirmeyi hedefleyen adımları İsrail ve Rusya örneğinde eşzamanlı atması, Türk dış politikasında yeni bir dönemin başlangıcının işareti olarak değerlendiriliyor. Bu girişimlerin arkasında yatan temel sebep, bölgesel dönüşüm sürecini yönetirken Türkiye'nin ihtiyacı olan stratejik esnekliği artırma arayışıdır. Dış ortamında yarattığı güvenlik riskleri ile kendisini ayırt ettiren tektonik dönüşüm sürecini yönetirken Türkiye, kendi imkanlarının ve geleneksel müttefiklik ilişkilerinin giderek yetersiz kaldığını hissediyor. Özellikle bölgedeki derin güvensizlik sarmalının negatif geri besleme ile doğrudan kendi yaşamsal güvenliğini ve uzun yıllardır üzerine yatırım yaptığı stratejik angajmanları tehdit etmesi, Türkiye'nin belirsiz stratejik ortamı yönetirken opsiyonlarını artıracak ve bölgedeki istikrarsızlık unsurlarını azaltacak bir dış politika yönelimini öncelemesini beraberinde getiriyor.

Dönüşümün tetikleyicisi

Muhataplarıyla ortak zemin ararken iç ve dış çevrelerde 'taviz' gibi okunabilecek bazı hamlelerin anlaşmaların kapsamında yapılması, Türkiye'nin bu normalleşmeler

yoluyla elde edeceği stratejik esnekliğe verdiği önemin en somut göstergesi. Aynı şekilde bu yeni yaklaşım ulusal çıkarlarla değerler-merkezli dış politikanın arasındaki makasın arttığı noktalarda önceliğin ulusal çıkarlara verileceğini bir kez daha hatırlattığı için realist bir tercihi yansıtıyor.

Pek çok yönüyle normalleşme ihtiyacını akut biçimde ortaya koyan gelişme Rusya ile Kasım 2015 yılından beri devam eden gerginlik olmuştur. İsrail, Mısır ve hatta öncesinde Suudi Arabistan veya Birleşik Arap Emirlikleri'yle yaşanan gerginliklere kıyasla çok daha kısa bir sürede Rusya ile uçak düşürülmesinden kaynaklı krizin sona erdirilmesi birkaç açıdan önemlidir. Öncelikle, Rusya ile daha önceki dönemde sürdürülen "kompartmantalizasyon", yani bölgesel meselelerdeki ayrışmayı kendi alanına hapsederek çok-boyutlu ortaklığı makro düzlemde sürdürme, siyasetinin çökmesi Türk dış politikasında önemli bir işaret fişeği fonksiyonu görmüştür. Bölgesel krizlerin negatif geri beslemelerinin Türkiye'nin inşa etmek için uzun yıllarını verdiği stratejik ilişkileri etkileme potansiyelinin net biçimde görülmesi kaçınılmaz olarak dış politikada bir yeniden düşünüşü tetiklemiştir.

Aslında, İran'la da Suriye'deki pozisyon farklılıklarından kaynaklı ve bir süredir devam edegelen gerginliğin ardından geçtiğimiz aylarda yeniden hızlanmaya başlayan diplomatik temaslar, büyük ölçüde bu uyarının alındığının ilk işaretçisi olmuştur. Moskova'nın yanı sıra Tahran'la ilişkilerini de Suriye krizi kaynaklı kontrolsüz bir gelişme nedeniyle krize sürüklemek Türkiye'nin görmek istemeyeceği bir senaryoydu ve politik ayrılıkları yönetebilecek bir diyalog süreci bu ülkeyle yeniden canlandırıldı. Mevcut konjonktürde eşzamanlı adımların atılması da bu oluşan yeni anlayışla doğrudan ilgilidir.

İkinci olarak, Rusya'yla yaşanan krizin aynı zamanda doğrudan içeriye geri bildirimini yoğun olmuştur. Daha önceleri Irak'la yaşanan sorunlarda veya İsrail'le uzun süre devam eden krizde ekonomik ilişkilerde daralma yaşanmasına rağmen, daha çok ekonomik ve ticari potansiyelin tamamen değerlendirilemesi gibi dolaylı bir etki söz konusu olmuştur. Gergin ilişkilerin yaşandığı diğer ülkelerden farklı olarak Rusya'nın Türkiye'ye dönük aldığı cezalandırıcı önlemler ekonomik açıdan Türkiye'yi belli bir bedeli göze almak zorunda bırakmıştır. Bu krizin içeride geniş kesimler üzerinde yaptığı etki, mevcut gerginliklere

değersel perspektiften ziyade ekonomik rasyonalite ve ulusal çıkar perspektifinden bakma yönündeki iradeyi güçlendirmiştir.

Aynı şekilde, iç siyasi dinamikler de dışarıda normalleşmeyi dayatan bir etki yapmıştır. Hükümetin içeride öncelediği anayasal değişiklikler ve sistemin yeniden yapılandırılması arayışı mevcut iç ortam nedeniyle beklenen mecrada seyretmemektedir. Bölgesel istikrarsızlığın Türkiye'ye yaptığı yıkıcı etki nedeniyle terör ve şiddet sarmalının içeride yeniden yükselmesi iç siyasetin yönetilebilirliğini de zorlamaktadır. Özellikle Rusya ile yaşanan gerginliğin -Rusya'nın PKK'yı desteklediğine dair yaygın kanaat hatırlanırsa- ya içerdeki terör dalgasını doğrudan desteklediği ya da Türkiye'nin bu sorunla başa çıkarken seçeneklerini daralttığı net biçimde görülmüştür. İç siyasi öncelikler ve iç güvenlik ihtiyacının yarattığı baskılar da dış ortamda normalleşme yönündeki eğilime katkıda bulunmuştur.

Son olarak, Rusya ile yaşanan gerginlik Türkiye'nin geleneksel ittifak ilişkilerinin bölgesel krizleri yönetmede etkinliğinin giderek zayıfladığı bir döneme denk gelmiştir. Türkiye bir bölgesel güç olarak daha çok bölgesi ve parçası olduğu Batılı ittifak mimarisi arasındaki dinamikleri farklı şekillerde yöneterek kendisine alan açmaya çalışmıştır. Kendi bölgesinden kaynaklı tehditlerle karşılaştığında veya Rusya veya İran gibi ülkelerle yaşadığı sorunlarda daha çok Batı'yı ve özellikle de Vaşington'u bir manivela olarak kullanan Ankara, bu seçeneğin de giderek zayıfladığı bir dönemden geçmektedir. Türkiye bir yandan ABD ve Batılı müttefikleriyle Suriye veya Irak siyasetinde, sığınmacı krizinin yönetilmesinde veya terörle mücadelede

giderek ayrılmaktadır. Öte yandan, Rusya ile bu aktörler arasında fiili bir uzlaşının var olduğu veya en azından Batı'nın Rusya'yı dizginleyemediği bir konjonktürün içindeyiz.

Stratejik zorunluluk

Kendi payına, eş zamanlı biçimde hem Batılı ittifak ağıyla hem de bölgedeki önemli aktörlerle stratejik düzlemde gerilimli ilişkileri sürdürmek Türkiye ölçeğinde bir aktör için sürdürülebilir bir durum değildir. Özellikle bölgesinde yaşanan krizin derinliği ve bunun kendi güvenliğine negatif geri bildirimlerini her geçen gün daha açık biçimde tecrübe eden Türkiye, bunun yönetilmesinde giderek tek başına kaldığını hissetmektedir. Avrupa Birliği ile Suriyeli sığınmacı krizine dönük varılan uzlaşının akıbeti veya Brexit krizi çerçevesinde Avrupa içi siyasetin geldiği durum hatırlandığında, ABD yanı sıra Avrupa'nın da Ankara için yapıcı bir çözüm ortağı olmaya ne kadar uzak olduğu görülmektedir. Batı manivelasının zayıfladığı mevcut koşullar altında Türkiye'nin bölgesel aktörlerle gerginlikleri azaltması kaçınılmaz bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır.

Bugün Türkiye'nin karşı karşıya olduğu en zorlu stratejik meydan okuma bölgede yaşanan köklü değişim sürecidir. Ortadoğu'da derinleşen güvensizlik sarmalı içerisinde devletlerin zayıflaması, ülkelerin parçalanması, mezhebi referanslı kutuplaşma, siyasetin militerleşmesi gibi yıkıcı dinamikler güçlenmiştir. Şiddet sadece fiili olarak çatışmaların yaşandığı Irak, Suriye veya Libya gibi ülkelerde değil, bölgenin genelinde terör ve diğer formlarıyla kendisini göstermektedir.

Türkiye, gerek kendi dış politika vizyonunu hayata geçirebilmek, gerekse de yaşamsal çıkarlarını sürdürebilmek için bu dönüşümü yönetmek zorunluluğunu hissetmektedir. En son Atatürk Havalimanı saldırılarında da görüldüğü üzere, bölgedeki kaotik ortam daha uzun bir süre Türkiye'nin güvenliğine doğrudan tehdit oluşturmaya devam edecektir. Bu ortamda Türkiye'nin birincil önceliği çatışmaları yatıştırmak ve bölgede minimum istikrarın koşullarını oluşturmaktır. Böylesi bir çözümü Türkiye dahil hiçbir aktörün tek başına hayata geçirmesi mevcut ortamda mümkün değildir. Fakat bugün Türkiye'nin mücavir bölgelerinde asil ihtiyaç duyulan güvenlik işbirliğinden ziyade güvenlik rekabeti dinamikleri daha ön plana çıkmıştır. Bu ortamda, bölgesel güçler arasındaki rekabet ve vekalet savaşı istikrarsızlığı derinleştirici bir etki yapmaktadır. Bölge dışı uluslararası aktörler de ya eylemleriyle ya da eylemsizlikleriyle bölgesel güvenlik ortamının kötüleşmesinde büyük bir rol oynamıştır. Eylül 2015'de başlayan Suriye'deki fiili askeri müdahalesinin de bir kez daha gösterdiği üzere, Rusya'nın uluslararası krizlerde istikrarsızlığı derinleştirici farklı araçları elinde mevcuttur. Türkiye böylesi bir yıkıcı stratejik ortamda ulusal güvenliğini öncelemek zorunluluğunu bir kez daha yakından tecrübe ederken, krizlerle başa çıkabilmek için stratejik esnekliğini artırmasına hizmet edecek adımlar atmıştır. Bu yeni açılımlar dost kazanmaktan ziyade düşmanları azaltma ve hatta onları yanında tutmaya hizmet edebildiği ölçüde Türkiye'nin bölgesel değişimi yönetmesine katkı sağlayabilecektir.

*ORSAM Başkanı, Doç. Dr.,
TOBB-ETÜ*